'सशङ्खचक्रो हरिः' इति शङ्खचक्रयोगेन हरिशब्दो विष्णुमेवाभिधत्ते। 'अशङ्खचक्रो हरिः' इति तद्वियोगेन तमेव। 'भीमार्जुनौ' इति अर्जुनः पार्थः। 'कर्णार्जुनौ' इति कर्णः सूतपुत्रः। 'स्थाणुं वन्दे' इति स्थाणुः शिवः। 'सर्वं जानाति देवः' इति देवो भवान्। 'कुपितो मकरध्वजः' इति मकरध्वजः कामः। 'देवः पुरारिः' इति पुरारिः

तिनियन्त्रणवशादेकस्यैवार्थस्य शाब्दोऽनुभव इति। एकत्रैव संयोगादीनां द्वित्राणां संभवे यथास्फूर्ति नियन्त्रकत्वं बोध्यम्। क्रमेण संयोगादीनां नियन्त्रणमुदाहरति—**सशङ्खेति**। तद्वियोगेन शङ्खचक्रविरहेण तमेव विष्णुमेवाभिधत्त इति पूर्वेणान्वयः। शङ्खचक्रवति विष्णौ तद्विरहः कालविशेषे संभवति। पार्थो धनंजयः। **स्थाणुमिति**। अत्र 'भवच्छिदे' इति चरमांशो बोध्यः। अन्यथा भवच्छेदरूपस्य प्रयोजनस्यानुपस्थितौ तस्य नियामकत्वं न स्यात्। 'भवान्' इत्यनेन प्रकान्तराजरूपार्थ एव दर्शितः, न तु युष्मत्त्वेन। 'तत्र शक्तिः' इत्यपरे। **कुपित इति**। मकरध्वजपदं कर्मधारयबहुव्रीहिभ्यामनेकार्थकम्। कोपस्य मकराकारध्वजेऽसंभवात्कामस्यैव बोधकम्। केचित्तु—"मकरध्वजपदं कामसमुद्रानेकार्थकम्। कोपस्तु कामस्यैव चिह्नम्। समुद्राधिष्ठातुः कोपसंभवेऽपि विरहिविषयः कोपोऽत्र बोध्यः" इत्याहुः। तन्न। 'संप्राप्तं मकरध्वजेन मथनं–' इत्यादिप्रयोगबलान्मकरध्वजपदस्य समुद्रे शक्तिकल्पनेऽपि तदधिष्ठातृदेवताबोधस्तु लक्षणैवेति तत्र कोपसंभवस्याकिंचित्करत्वात्कोपविशेषप्रतिसंधानस्य मकरध्वजपदार्थविशेषप्रतिसंधानाधीनतया तस्य प्रथममनुपस्थितौ नियन्त्रकत्वायोगाच्च। **देवः पुरारिरिति**। "पुरं देहेऽपि दृश्यते' इति हारावलीदर्शनात्पुरशब्दस्य देहवाचकत्वम् 'पुरस्यारिः' इति व्युत्पत्त्या पुरारिपदं योगादिवाचकमपीत्यनेकार्थकं तुल्यविभक्तिकस्य देवपदस्य सांनिध्याद्देवपदं शिवमात्रबोधकम्" इत्याहुः। तन्न। 'पुरारिः शिवः' इति ग्रन्थविरोधाद् राजादेर्व्यावर्तकत्वेन सुरमात्रबोधकमित्यस्यैव वक्तुं युक्तत्वाच्च देवपदस्य शिवत्वेन शक्त्यभा-

---

ग्व्याख्यातानि। स्वरस्य नियामकत्वे तु 'इन्द्रशत्रुर्वर्धस्व' इत्युदाहार्यम्। अत्र इन्द्रः शत्रुः शातयिता हिंसको यस्येति बहुव्रीहौ 'बहुव्रीहौ प्रकृत्या पूर्वपदम्' इत्यनेन पूर्वपदप्रकृतिस्वरे 'अनुदात्तं पदमेकवर्जम्' इत्यनेन शेषनिघाते आद्यदात्तत्वम्। तेन चेन्द्रस्य शातनकर्तृत्वं बोध्यते। इन्द्रस्य शत्रुरिति षष्ठीतत्पुरुषे 'समासस्य' इति सूत्रेणान्तोदात्तत्वम्। तेन चेन्द्रस्य शातनकर्मतयावगमः। इन्द्रशत्रुत्वस्य विधेयत्वान्न संबोधनविभक्तिः। एवं 'स्थूलपृषतीमाग्निवारुणीमनड्वाहीमालभेत' इत्यत्रापि तत्पुरुषबहुव्रीह्यर्थनिर्णय इति महाभाष्यपस्पशादौ स्पष्टम्। आदिना सत्वपत्वनत्वणत्वादिग्रहः। 'सुसिक्तम्' इत्यादौ पूजार्थः सुः कर्मप्रवचनीयः। 'सुषिक्तम्' इत्यत्रोपसर्गोऽन्यार्थः। 'प्रनायके' प्रगतनायकदेशबोधः। 'प्रणायके' प्रणयनक्रियाकर्ता। णत्वात्। इति मञ्जूषादौ स्पष्टम्॥

---

१. 'इत्यत्र' ख. २. 'शङ्ख–'इत्यादि 'हरिः' इत्यन्तं ग-पुस्तके नास्ति. ३. 'पुरारातिः' ग.